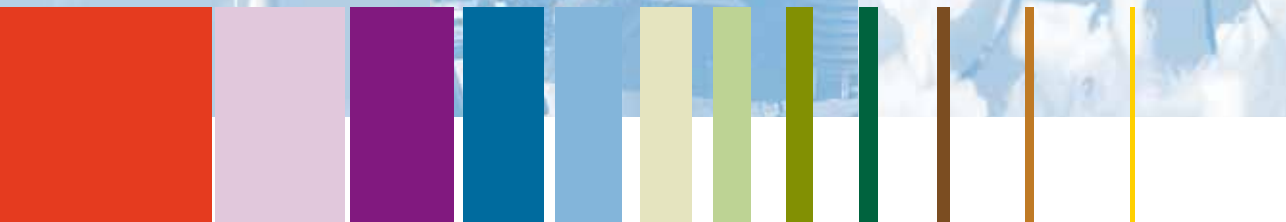

Werkprogramma 2010

PBL rapport 500070010

Contact Gert Eggink
gert.eggink@pbl.nl

Werkprogramma 2010

Planbureau voor de Leefomgeving

Inhoudsopgave

	Voorwoord	3
1	Uitgangspunten	5
2	Onderdelen werkprogramma 2010	9
2.1	Wettelijke taken en integrale producten	9
2.2	Speerpunten	15
2.2.1	Mondiale schaarste en transitie	15
2.2.2	Duurzaam herstel	17
2.2.3	Herstructurering en investeringsbeleid	18
2.2.4	Duurzame stedelijke ontwikkeling	20
2.2.5	Nederland in Europese systemen en netwerken	22
2.2.6	Kansrijk omgevingsbeleid	23
2.3	Doorlopende taken	24
2.4	Strategisch onderzoek	25
2.5	Kennisbasis	28
	Bijlage 1 Belangrijkste producten in 2010	29
	Bijlage 2 Bijdrage aan het werkprogramma 2010 vanuit de WOT Natuur & Milieu van Wageningen UR	30

Voorwoord

In dit Werkprogramma 2010 schetst het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) de activiteiten die het in 2010 wil uitvoeren en de belangrijkste producten die het in 2010 zal uitbrengen. De Ministerraad heeft de hoofdlijnen van dit werkprogramma, en die van de andere planbureaus en de adviesraden, in augustus 2009 besproken.

Met de onderzoeksprojecten uit zijn werkprogramma wil het PBL de best denkbare kennis aanleveren over ontwikkelingen op het gebied van de kwaliteit en de inrichting van de leefomgeving. We zien het als onze taak om hiermee bij te dragen aan de politiek-bestuurlijke afweging van besluiten op dit terrein. Het PBL is daarbij beleidsgericht: het analyseert en verkent mogelijke aangrijpingspunten voor het beleid, en probeert te verklaren waarom gewenste beleidsuitkomsten (geheel of gedeeltelijk) uitblijven.

Naast deze evaluaties en verkenningen wil het PBL ook aandacht schenken aan visievorming, nieuwe ontwikkelingen of vraagstukken voor het beleid agenderen, en meedenken over mogelijke beleidsopties voor bepaalde problemen en deze oplossingsgericht analyseren. Naast de 'wat'-vraag – wat is de huidige situatie, wat is de beoogde eindsituatie? – zal de 'hoe'-vraag daarbij nadrukkelijk aandacht krijgen: welke stappen kan het kabinet zetten om de beoogde eindsituatie te bereiken? Multidisciplinariteit en integraliteit zijn kernwoorden die het huidige en toekomstige PBL-onderzoek typeren: we benaderen onderzoeksthema's vanuit verschillende disciplines en zo volledig mogelijk.

In onze werkzaamheden hebben we aandacht voor zowel het *type* problemen als de *aard* van de beleidsmatige acties. Daarbij gaat het ook om de verhouding tussen de *schaal* waarop het probleem zich voordoet en de *maat* van het bestuur. Zo willen we het verband leggen tussen de biofysische processen die de leefomgeving beïnvloeden – bijvoorbeeld op het gebied van de klimaatverandering – en de vragen rond sturing en gedrag die daarbij spelen – kort samengevat onder de noemer 'governance'. Dit betekent dat het PBL ook aandacht heeft voor de plek waar bestuurlijke verantwoordelijkheden zijn belegd. Het nationale schaalniveau is prioritair in ons werk. Daarnaast zijn er

processen die zich, biofysisch en/of bestuurlijk, afspelen op een hoger schaalniveau: het mondiale schaalniveau (bijv. klimaatverandering, biodiversiteit) en het Europese niveau (daar waar bevoegdheden – deels – naar ‘Brussel’ zijn overgeheveld, zoals het natuurbeleid, het landbouwbeleid, de territoriale cohesie), of juist op een lager schaalniveau: het regionale of provinciale niveau (landschapsbeleid, Wet Ruimtelijke Ordening, wonen, demografie, bedrijventerreinen). Ook deze hogere en lagere schaalniveaus behoren tot ons werkterrein.

De directeur,

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'M.A. Hajer', with a long horizontal stroke extending to the right.

Prof. dr. M.A. Hajer

16 december 2009

1 Uitgangspunten

Het PBL heeft een aantal uitgangspunten gehanteerd bij het opstellen van zijn werkprogramma. Deze worden hieronder kort toegelicht.

Strategische thema's van het Kabinet

Bij het opstellen van het Werkprogramma 2010 heeft het PBL rekening gehouden met de strategische kennisagenda's van de ministeries, en vooral met de strategische beleids-thema's die het kabinet in 2007 heeft vastgesteld, namelijk:

1. Schaarste en transitie
2. Dynamiek en zekerheid in een open samenleving
3. Nieuwe technologieën
4. Openbaar bestuur van de toekomst: legitimiteit en vertrouwen
5. Maatschappelijke achterstanden van de toekomst

Voor het PBL is met name het thema 'Schaarste en transitie' een belangrijk aandachtspunt. Daarnaast zullen we ons in 2010 richten op onderwerpen op het terrein van de andere thema's, vooral 'Nieuwe technologieën' en 'Maatschappelijke achterstanden van de toekomst', maar ook 'Dynamiek en zekerheid in een open samenleving'.

Kaderbrief

Daarnaast is de Kaderbrief van onze opdrachtgevende ministeries (VROM, WWI, LNV, VenW, EZ, BuZa/DGIS en BZK) in belangrijke mate bepalend geweest voor de inhoud van het werkprogramma. In die gezamenlijke brief hebben de ministeries hun wensen ten aanzien van het PBL-werkprogramma voor 2010 neergelegd. Zij onderscheiden de volgende drie hoofdthema's met onderliggende vraagstukken:

1. *Schaarste en transitie*
 - Landgebruik, landbouw en natuurlijke hulpbronnen
 - Ontwikkelingslanden
 - Internationaal klimaatbeleid
2. *Duurzaam ruimtegebruik*
 - Duurzame stedelijke ontwikkeling
 - Integrale aanpak ruimtelijke ontwikkelingen
 - Ruimtelijke gevolgen van mondiale ontwikkelingen
3. *Gevolgen van de economische crisis*
 - Duurzame ontwikkeling
 - Milieu, natuur en ruimte
 - Bouw- en woningmarkt

Als extra onderwerp vragen de opdrachtgevende ministeries het PBL om, onder de noemer 'Verkiezingen 2011', een vooronderzoek te starten naar de belangrijkste vraagstukken op het gebied van de leefomgeving waarmee een nieuw kabinet geconfronteerd zal worden. Welke oplossingsrichtingen bestaan er voor die vraagstukken en welke voor- en nadelen hebben deze oplossingsrichtingen? Wat heeft het beleid van het zittende kabinet op het gebied van die vraagstukken de afgelopen jaren opgeleverd?

Europese en internationale dimensie

Het PBL richt zich met zijn onderzoek primair op de nationale overheid. Toch behoren ook andere overheden dan de nationale tot de doelgroepen van onze studies. Beleidsvorming krijgt immers steeds meer een 'multilevel' karakter. Enerzijds wordt het nationale beleid op het gebied van milieu, natuur en ruimte steeds meer gedecentraliseerd naar lokale en regionale overheden. Anderzijds 'europeaniseert en mondialiseert' het nationale beleid op dit terrein. De Nederlandse positie is steeds vaker ingebed in internationale onderhandelingen. Daarom is het van belang dat we ook de Europese en internationale dimensie in ons onderzoek betrekken.

Als kennisinstituut voor de rijksoverheid wil het PBL de Nederlandse overheid ondersteunen bij de beleidsontwikkeling binnen het gremium van de EU. We zullen daartoe samenwerken met andere kennisinstellingen in Europa. Het gaat dan meestal om onderwerpen waarover we de discussie meer diepgang kunnen geven door samenhangende analyses en visies aan te reiken. Het gaat ook om onderwerpen die zich in het begin van het beleidsproces bevinden (agenderende functie). In 2010 zullen we ons richten op Europese dossiers op het terrein van klimaat en energie, biodiversiteit, territoriale cohesie en landbouw.

Brede Heroverweging

In het kader van een Brede Heroverweging heeft het Kabinet in 2009 een groot aantal commissies benoemd die in de loop van 2010 zullen rapporteren over mogelijke maatregelen om de rijksuitgaven te reduceren. Het PBL participeert in drie van deze commissies (Energie/klimaat, Leefomgeving/natuur, en Water/mobiliteit). Op wat meer afstand ('oproepbasis') is het PBL bovendien betrokken bij de werkgroepen Wonen, Internationale Samenwerking en Innovatie. In deze heroverwegingswerkgroepen kan het PBL zijn expertise en kennis inbrengen, en de mogelijke effecten van voorgestelde maatregelen van een eerste beoordeling voorzien. In ons werkprogramma hebben we ruimte gereserveerd om desgevraagd pakketten bezuinigingsvoorstellen op hun effecten te beoordelen.

Samenwerking en afstemming

Om wetenschappelijke kennis voor het beleid te kunnen samenbrengen is een goed contact met andere wetenschappelijke instituten van groot belang. Het PBL hecht daarom aan behoud en versterking van het wetenschappelijke netwerk en aan samenwerking met de twee andere planbureaus (CPB en SCP) en met expertisecentra – nationaal en internationaal – als universiteiten (bijvoorbeeld Wageningen UR) en onderzoeksinstituten (zoals RIVM, KiM en ECN). Omdat het PBL in zijn onderzoek ook zoveel

mogelijk ontwikkelingen op de aanpalende terreinen van het leefomgevingsonderzoek betreft, gaat het om een breed wetenschappelijk netwerk. Immers: door verschillende invalshoeken te integreren wil het planbureau tot samenhangende boodschappen voor het beleid komen.

De samenwerking met de twee andere planbureaus, SCP en CPB, is een permanent punt van aandacht, evenals de afstemming met hun onderzoeksdomeinen. De drie planbureaus werken samen met het CBS aan de Monitor duurzame ontwikkeling. Het PBL zal daarnaast samenwerking zoeken met het SCP rond de aandachtsvelden 'bebouwde omgeving', 'levenstijl en duurzame ontwikkeling' en rond het strategisch onderzoek op het gebied van 'kwaliteit van leven' en 'governance'. Samenwerking met het CPB ligt voor de hand bij de beoordeling van de verkiezingsprogramma's voor 2011 en bij een aantal strategische onderzoeksprojecten, zoals de verdere ontwikkeling van de maatschappelijke kosten-batenanalyse, integrale ruimtelijke modellering en modellering van agglomeratievorming. Verder hebben onze internationale verkenningen rondom schaarste van energie, voedsel en biodiversiteit mogelijk een raakvlak met de internationale CPB-studies.

Relevant is verder een goede afstemming met de werkzaamheden van de nieuwe Raad voor de Leefomgeving en Infrastructuur (RLI). In deze raad zullen de huidige VROM-raad, de huidige Raad voor Verkeer en Waterstaat, de huidige Raad voor het Landelijk Gebied en de huidige Adviesraad Gevaarlijke Stoffen opgaan. De voorzitter RLI en de directeur PBL hebben hierover al contact gelegd. Wanneer meer bekend is over het werkprogramma van de RLI, zullen de werkprogramma's van RLI en PBL verder op elkaar worden afgestemd. Daarbij zullen de principiële verschillen tussen een adviesraad (beleidsadviserend) en een planbureau (evaluerend, verkennend en signalerend/agenderend) in acht worden genomen.

2 Onderdelen werkprogramma 2010

2.1 Wettelijke taken en integrale producten

Het PBL kent een aantal wettelijke producten: periodieke toekomstverkenningen op het gebied van milieu, natuur en ruimte, en periodieke beleidsevaluaties zoals de jaarlijkse Milieu- en Natuurbalans. Vanaf 2010 zullen we op een andere wijze invulling geven aan onze wettelijke balansen – zowel in inhoud als in verschijningsfrequentie.

Balans van de Leefomgeving

Voortaan zal het PBL eens per twee jaar een geïntegreerde Balans van de Leefomgeving uitbrengen, waarin zowel de Milieu-, de Natuur- als de voor 2010 voorziene Ruimtebalans zullen opgaan, en waarin ook het thema water een plaats krijgt. In deze nieuwe tweejaarlijkse balans beschrijven we de stand van zaken en de trends op het gebied van het milieu, de natuur en de ruimte – inclusief water –, evalueren we het gevoerde beleid en plaatsen we de geconstateerde ontwikkelingen in de leefomgeving in de context van het beleid. We beoordelen het huidige beleid en de beleidsvoornemens op hun effectiviteit en doelmatigheid, en reiken handelingsopties aan om knelpunten op te lossen of te verkleinen. Onderdeel van de Balans van de Leefomgeving is een kleurentabel die in één oogopslag zichtbaar maakt welke beleidsdoelen niet tijdig gerealiseerd lijken te worden en welke inspanningen nodig zijn om deze doelen wel tijdig te realiseren of in ieder geval dichterbij te brengen.

De eerste Balans van de Leefomgeving zal verschijnen in september 2010. In deze publicatie zal het thema water nog niet in zijn volle omvang zijn opgenomen. Wel zullen de domeinen milieu, natuur en ruimte herkenbaar worden besproken, met de volgende onderwerpen:

Milieu

- Ontwikkelingen op het gebied van het milieu (emissies, kwaliteit en effecten): deze worden beschreven, geanalyseerd tegen de achtergrond van het gevoerde en voorgenomen beleid en geplaatst in breed perspectief van internationale ontwikkelingen;
- Nieuwe emissieramingen 2010, waarbij rekening wordt gehouden met de gevolgen van de economische recessie.

Natuur

- Ontwikkelingen op het gebied van natuur en landschap: deze worden beschreven, geanalyseerd tegen de achtergrond van het gevoerde beleid en geplaatst in breed maatschappelijk perspectief;
- Evaluatie van de biodiversiteitsdoelstelling voor 2010, inclusief feiten, cijfers, conclusies en handelingsopties. De Convention on Biological Diversity (CBD) heeft de wereldwijde doelstelling ‘remmen van de biodiversiteitsafname in 2010’ opgesteld; een doelstelling die Nederland en de Europese Unie hebben ondertekend. De Europese regeringsleiders hebben daarnaast de doelstelling ‘stoppen van de afname in 2010’ afgesproken als centraal uitgangspunt van het Nederlandse en Europese beleid. De Conference of the Parties over biodiversiteit (COP10) die in oktober 2010 in Japan (Nagoya) zal plaatsvinden, is een belangrijk beleidsmoment. Met een Engelstalige uitgave van de bevindingen van het natuurgedeelte van de Balans van de Leefomgeving wil het PBL input leveren voor deze conferentie.

Ruimte

- De feitelijke en de te verwachten ruimtelijke ontwikkelingen in Nederland. Op verzoek van de minister van VROM rapporteert het PBL met ingang van 2010 iedere twee jaar over deze ontwikkelingen. Daarnaast evalueren we de hoofddoelstellingen van het ruimtelijk beleid. Deze evaluatie gaat verder dan een beschrijving van de mate waarin de doelstellingen van de Nota Ruimte zijn gerealiseerd, aan de hand van indicatoren Monitor Nota Ruimte en andere PBL-monitors op het gebied van de ruimte.
- Handelingsperspectieven voor het ruimtelijk beleid in termen van mogelijke aanpassingen van doelen en middelen, inclusief de sturingsstrategie. Hiertoe analyseert het PBL de oorzaken van het succes en falen van het beleid door de mate waarin de doelen worden gerealiseerd te relateren aan het gevoerde beleid, nu en in het verleden, en aan autonome ruimtelijke ontwikkelingen.

Signalen uit de Leefomgeving

In het jaar tussen twee Balansen van de Leefomgeving zal het PBL – eveneens in september – een publicatie uitbrengen met als voorlopige werktitel ‘Signalen uit de Leefomgeving’. Het accent in deze publicatie ligt – zoals de titel suggereert – bij signalering, agendering en thematische verdieping van (nieuwe) ontwikkelingen op het terrein van de leefomgeving. Zo’n signaal is vergelijkbaar met bijvoorbeeld het hoofdstuk uit de Milieubalans 2009 over ‘Vlees, vis en zuivel: verduurzamen of vervangen?’. De focus in deze publicatie zal liggen bij de kansen die maatschappelijke trends bieden voor het beleid. Het accent zal per jaar wisselen al naar gelang de behoeften van beleidsmakers of de maatschappelijke actualiteit. De publicatie ‘Signalen uit de Leefomgeving’ zal géén kleurentabel bevatten, noch een overzicht van de stand van zaken met betrekking tot de kwaliteit van het milieu, de natuur en de ruimte. Deze kwaliteit verandert immers niet van jaar op jaar.

De eerste ‘Signalen uit de Leefomgeving’ zal verschijnen in 2011.

Evaluatie waterbeleid

In 2010 zal het PBL op verzoek van het ministerie van Verkeer en Waterstaat, in overleg met Deltares en de Rijkswaterstaat Waterdienst, vorm geven aan de invulling en organisatie van de evaluatie van de effectiviteit van het waterbeleid. Deze evaluatie, die is aangekondigd in het Nationaal Waterplan 2009-2015, moet plaatsvinden in 2013. In 2010 zal het PBL een inhoudelijk profiel en een 'offerte' voor deze evaluatie opleveren. Daarnaast verkennen we hoe het waterdossier na 2010 een passende plek kan krijgen in de Balans van de Leefomgeving.

Realisatie Milieudoelen 2010

Voor het jaarlijkse verantwoordingsdebat (3e woensdag in mei) produceert het PBL een bijlage bij de jaarverantwoording van het ministerie van VROM. Deze bijlage (Realisatie Milieudoelen 2010) geeft een bondig overzicht van de effectiviteit van het vastgestelde milieubeleid.

Klimaatbestendig Nederland

Met het project Klimaatbestendig Nederland brengt het PBL verschillende keuzes in beeld die het rijk zou kunnen maken om Nederland klimaatbestendig in te richten. Daarbij wordt gezocht naar adaptatieopties, naar consequenties van het al dan niet uitvoeren van die opties en naar de onderlinge ruimtelijke relaties en effecten die optreden bij het uitwerken van deze opties. Aan de hand van een aantal langetermijnstrategieën komen we tot reële keuzes voor een klimaatbestendige ruimtelijke inrichting van Nederland.

Monitor Duurzaam Nederland

Bij de presentatie van de eerste Monitor Duurzaam Nederland (MDN) hebben de ministers Cramer (VROM) en Koenders (Ontwikkelingssamenwerking) aangegeven in de huidige kabinetsperiode een tweede monitor te willen ontvangen. Met de MDN kan het kabinet de vinger aan de pols houden van de duurzame ontwikkeling van Nederland. In de tweede monitor zullen enkele specifieke thema's/relaties nader worden uitgediept. Ook zal lering worden getrokken uit de wetenschappelijke review van de eerste monitor, onder meer naar aanleiding van het symposium dat de planbureaus en het CBS op 15 oktober 2009 organiseerden. De tweede Monitor Duurzaam Nederland zal in het najaar van 2010 verschijnen, wederom als coproductie van PBL, CBS, SCP en CPB.

Vorbereiding beoordeling Verkiezingsprogramma's

Onvoorziene ontwikkelingen daargelaten zullen de volgende nationale verkiezingen plaatsvinden in mei 2011. Met het oog op deze verkiezingen en de verkiezingsprogramma's die hiervoor geschreven worden, komt het PBL rond de zomer van 2010 met een studie waarin de belangrijkste vraagstukken op het gebied van de leefomgeving worden aangegeven, evenals kansrijke opties voor het te voeren leefomgevingsbeleid. Daarnaast zullen we voorbereidingen treffen om begin 2011 samen met het CPB de verkiezingsprogramma's van de politieke partijen te beoordelen.

Staat van de Ruimte

In de Staat van de Ruimte signaleert het PBL veranderingen in de ruimtelijke ordening van steden. Dit jaar gaat de Staat van de Ruimte meer specifiek over de ruimtelijke her-schikking van milieus en functies in de stad. Aan de hand van een aantal karakteristieke milieus (zoals de historische binnenstad, stationsomgeving, hoogstedelijke woonwijk, grootschalig winkelgebied, bedrijventerrein, groen recreatiegebied) worden typerende ruimtelijke veranderingen van de afgelopen tien jaar beschreven. Ook wordt aangegeven wat deze ontwikkelingen in samenhang betekenen voor mogelijke verstedelij-kings- en herstructureringsstrategieën. De Staat van de Ruimte vormt een belangrijke opstap naar de discussies over duurzaam stedelijk ruimtegebruik in relatie tot stedelijke governance. Deze publicatie verschijnt begin 2010 voor de laatste maal. Daarna gaat zij op in de Balans van de Leefomgeving.

Referentieramingen

De minister van VROM heeft de Tweede Kamer toegezegd het werkprogramma ‘Schoon en Zuinig’ in 2010 te zullen evalueren. Voor deze evaluatie is een nieuwe Referentie-raming nodig: een raming van de emissies voor 2020 bij vastgesteld beleid, rekening houdend met een lage economische groei. Deze nieuwe referentieraming zal het PBL waarschijnlijk ook gebruiken voor de actualisatie van de Grootschalige Concentratie-kaarten Nederland (zie verderop), en voor (ad hoc) beleidsevaluaties, voor de beleids-evaluatie in het milieudeel van de Balans van de Leefomgeving en voor bijvoorbeeld de doorrekening van de verkiezingsprogramma’s voor 2011.

Compendium voor de Leefomgeving

Het Compendium voor de Leefomgeving – een samenwerkingsproduct van PBL, CBS en Wageningen UR – is dé digitale gegevensbasis voor de wettelijke producten en de beleidsevaluaties van het PBL, vooral op nationale schaal. Met het compendium kunnen beleidsmakers, politici, professionals en anderen online beschikken over actuele gegevens op het gebied van ruimte, milieu en natuur en hebben ze toegang tot de data achter de (beleids)evaluaties van het PBL zelf en van andere organisaties. De informatie wordt gepresenteerd in een standaard formaat (webpagina met een hoofdboodschap, figuur en toelichting) en waar mogelijk gerelateerd aan de betreffende beleidsprocessen en beleidsdoelen. Het Compendium voor de Leefomgeving wordt continu geactuali-seerd, op basis van databeschikbaarheid.

In 2010 wordt de in het compendium beschikbare informatie over het ruimtegebruik in Nederland uitgebreid. Hiertoe worden alle indicatoren van de huidige Ruimtemonitor en de indicatoren uit de Belevingswaardemonitor aan het compendium toegevoegd.

Verkenning van de Ruimte 2010

De Verkenning van de Ruimte 2010 gaat over de regionale ontwikkelingen op het gebied van wonen, werken en mobiliteit tot 2040, en vooral over hun integraliteit en samen-hang: wat zijn de drijvende krachten achter deze regionale ontwikkelingen, wat bete-kenen deze ontwikkelingen voor de ruimtelijke opgaven in de regio’s en hoe kunnen zij worden beïnvloed? Met deze verkenning sluit het PBL aan bij het streven van het kabinet

naar beter afgestemde en inhoudelijk samenhangende investeringen in het ruimtelijk-fysieke domein. Hierbij staat het kabinet een ontwikkeling voor van een sectorale naar een gebiedsgerichte benadering. Een ontwikkeling die (onder meer) wordt vormgegeven door de sectorale investeringen in ruimte en infrastructuur onder te brengen in het integrale Meerjarenprogramma Infrastructuur Ruimte en Transport (MIRT). De formulering van integrale opgaven betekent dat sectorale maatregelen steeds meer in samenhang moeten worden gezien.

Natuurverkenning

De Natuurverkenning zal verschijnen in 2011, maar wordt voorbereid in 2010. In deze verkenning kijkt het PBL vooruit naar het jaar 2040 en vertalen we de gesignaleerde ontwikkelingen naar handelingsperspectieven voor het nieuwe kabinet. De verkenning moet een rol kunnen spelen bij de formatie van dat kabinet. In 2009 heeft het PBL tussentijds kennis aangeleverd aan het interdepartementale beleidsonderzoek natuur (IBO-natuur) en de Taskforce Biodiversiteit (onder leiding van Hans Alders). Ook in 2010 zal het project 'Natuurverkenning' tussentijds kennis aanleveren voor de beleidsprocessen in het kader van de Brede Heroverweging van het kabinet, de verkiezingsprogramma's voor 2011 en de Taskforce Biodiversiteit. De Natuurverkenning sluit aan bij de activiteiten van het ministerie van LNV om alternatieve benaderingen voor het natuurbeleid te ontwikkelen en deze te toetsen aan het huidige beleid.

Eén van de producten die de Natuurverkenning 2011 oplevert, is een eerste aanzet voor een nationale Millennium Ecosystem Assessment (MEA); dit in navolging van de MEA die enkele jaren geleden voor het mondiale schaalniveau is uitgebracht. De nadruk in de nationale MEA ligt op de (mogelijke) betekenis van ecosystemendiensten in Nederland – bijvoorbeeld CO₂-vastlegging, voedselvoorziening, plaagbestrijding en bestuiving in de landbouw en/of het afvangen van fijn stof – als aspect van het duurzaam gebruik van natuurlijke hulpbronnen. Doelgroep van de nationale MEA zijn het kabinet en de Tweede Kamer. Via de Taskforce Biodiversiteit zal het product zijn weg vinden naar maatschappelijke organisaties en bedrijven die bij de taskforce zijn betrokken.

Verkenning Internationale Biodiversiteit

De Verkenning Internationale Biodiversiteit zal verschijnen in oktober 2010. Met deze verkenning wil het PBL tijdens de COP10 over het Biodiversiteitverdrag een inhoudelijke bijdrage leveren aan het politieke debat over de biodiversiteitsdoelstelling na 2010. In deze publicatie verkent het PBL acht veelbelovende mondiale beleidsopties op hun effect voor biodiversiteit en de daaraan gerelateerde goederen en diensten. Wellicht gaat het PBL, na overleg met enkele wereldregio's (o.l.v. UNEP), ook een regiospecifieke en kosteneffectieve optiecombinatie doorrekenen. Hierbij brengen we de afwentelingen in kaart tussen biodiversiteit en de andere mondiale dossiers, zoals klimaat en energie (het VN-programma Reducing Emissions from Deforestation and Forest Degradation in Developing Countries), biobrandstoffen en koolstofvastlegging, voedsel (inclusief diët en voedselzelfvoorzienendheid), hout en het mondiale verlies aan bossen. Aan de hand van deze resultaten zal vervolgens een eerste berekening worden gemaakt van de kosten en baten van die optie. De Nederlandse delegatie, en mogelijk ook de Europese

Commissie, kan deze uitkomsten gebruiken voor de onderhandelingen in het voortraject naar de COP10.

Grootschalige Concentratiekaarten Nederland

De Grootschalige Concentratiekaarten Nederland (GCN-kaarten) geven de belangrijkste luchtverontreinigende stoffen en de actuele lokale luchtkwaliteit weer, evenals de verwachte ontwikkelingen daarin. Op basis van deze kaarten wordt getoetst of Nederland tijdig aan de Europese luchtkwaliteitsnormen kan voldoen. De kaarten bieden daarmee ook essentiële basisinformatie voor de monitoringsactiviteiten in het kader van het Nationaal Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit (NSL). Jaarlijks brengt het PBL een geactualiseerde versie uit van deze concentratiekaarten. Die actualisatie vindt plaats op basis van de laatste inzichten over de emissies, over de ruimtelijke toedeling van bronnen en over luchtkwaliteitsmetingen. GCN-kaarten hebben betrekking op het voorgaande jaar en op verschillende toekomstige zichtjaren. Dit betekent dat de emissiescenario's jaarlijks worden aangepast aan de actuele inzichten op het gebied van economische en beleidsmatige ontwikkelingen. Voor de GCN-kaarten voor 2010 zal het PBL daarom ook het nieuwe lagegroei-scenario van de Referentieraming hanteren.

Ex-durante evaluatie Wro

De Minister van VROM heeft het PBL gevraagd een ex-durante evaluatie uit te voeren van de nieuwe Wet ruimtelijke ordening (Wro). In juni 2009 publiceerde het PBL het evaluatieontwerp, met de aanpak bij de opeenvolgende monitors; daar waar nodig en mogelijk inclusief nulmeting. In mei 2010 rapporteren we over de eerste bevindingen ten aanzien van het gebruik van de Wro in de praktijk: hoe verhoudt het gebruik van de wet zich tot de doelen waarop de wet is gebaseerd, en welke eventuele (ongewenste) neveneffecten treden daarbij op? In totaal worden drie meetmomenten voorzien: mei 2010, eind 2011 en eind 2013.

Uitwerken basiswaarden Deltaprogramma

Op verzoek van het ministerie van Verkeer en Waterstaat zal het PBL in 2010 de zogeheten basiswaarden van het Deltaprogramma uitwerken. In interactie met de bij het Deltaprogramma betrokken partijen zullen we de basiswaarden solidariteit, flexibiliteit en duurzaamheid operationaliseren, voor zowel het nationale schaalniveau als het gebiedsniveau. De uitwerking van deze basiswaarden kan enerzijds als leidraad dienen voor de uitwerking van de nationale en gebiedsgerichte deelprogramma's van het Deltaprogramma, en anderzijds als handvat voor het beoordelen van de resultaten van die deelprogramma's. Het is de bedoeling dat de uitwerking medio 2010 beschikbaar is, wanneer ook de plannen van aanpak voor de deelprogramma's van het Deltaprogramma openbaar worden.

2.2 Speerpunten

In het Werkprogramma 2010 onderscheidt het PBL, naast de hierboven genoemde wettelijke publicaties en integrale studies, de volgende thematische speerpunten:

- Mondiale schaarste en transitie;
- Duurzaam herstel;
- Herstructurering en investeringsbeleid;
- Duurzame stedelijke ontwikkeling;
- Nederland in Europese systemen en netwerken;
- Kansrijk omgevingsbeleid.

Deze speerpunten zijn integraal – zij verbinden milieu, natuur en ruimte –, maatschappelijk relevant en gericht op een (interdepartementaal) beleidsproces dat in 2010/2011 tot besluitvorming leidt. Het gaat daarbij om kritische beoordelingen van beleidsvoorstellen, verkenningen van toekomstige ontwikkelingen of het in beeld brengen van de opties die beschikbaar zijn om beleidsdoelen te realiseren. De synergie tussen de speerpunten zal in het PBL-onderzoek een nadrukkelijk punt van aandacht zijn.

2.2.1 Mondiale schaarste en transitie

‘Schaarste en transitie’ is één van de strategische thema’s die het kabinet heeft geagendeerd. Centrale vragen die in dit speerpunt aan de orde komen, zijn:

- Welke beleidsopties zijn er om de dreigende schaarste aan natuurlijke hulpbronnen het hoofd te bieden?
- Zijn er voldoende natuurlijke hulpbronnen om negen miljard mensen te voeden?
- Hoe gaan we om met het dreigende tekort aan water?
- Zijn er voldoende natuurlijke hulpbronnen voor de mondiale energievoorziening?
- Kunnen we in alle natuurlijke hulpbronnen voorzien terwijl we ook het klimaatprobleem moeten aanpakken en het verlies aan biodiversiteit moeten beperken?
- Kunnen we dat in de komende decennia voor elkaar krijgen, en wat moeten we nu doen?

Schaarste van water, voedsel en energie zijn mondiale problemen die onderling sterk verweven zijn. Deze problemen hebben gemeenschappelijke oorzaken en gevolgen. Schaarste heeft zowel economische als geopolitieke consequenties. De klappen vallen onevenredig hard in ontwikkelingslanden. Daarnaast zijn internationaal klimaatbeleid (mitigatie en adaptatie) en de ontwikkelingsagenda (millenniumdoelstellingen) belangrijke, zelfstandige beleidsprocessen, die sterke raakvlakken hebben met de schaarste-problematiek. Resultaten van dit speerpunt zullen dan ook effect hebben op het klimaatbeleid van het kabinet na de top van Kopenhagen (december 2009), de ontwikkelingssamenwerking en internationale verdragen.

Wanneer, gedurende de top in Kopenhagen zelf of in de loop van 2010, een internationaal akkoord tot stand komt over de klimaatproblematiek, zal het Nederlandse energie- en klimaatpakket mogelijk moeten worden herzien in het licht van de Europese

reductiedoelstelling van 30%. De richtlijnen (hernieuwbare energie, ETS e.d.) die onderdeel zijn van dit pakket, kennen nog verschillende technische details waarover de Europese Commissie moet besluiten, bijvoorbeeld: duurzaamheidscriteria voor biomassa, criteria voor indirecte landgebruikveranderingen, enzovoort. Voor de implementatie van de hernieuwbare energierichtlijn is het opstellen van nationale actieplannen in 2010 een belangrijke stap. In deze actieplannen moeten de lidstaten tot in detail aangeven hoe zij hun doelstellingen voor hernieuwbare energie willen bereiken. Energie-efficiëntie is geen onderdeel van het klimaat- en energiepakket maar staat wel op de nationale agenda (het energielabel en de lopende (vertraagde) besluitvorming over de herziene richtlijn voor energieprestaties van gebouwen). Met de resultaten van dit speerpunt kan het PBL de Nederlandse overheid ondersteunen bij de beleidsontwikkeling in de EU.

Aanpak

Binnen dit speerpunt worden steeds de volgende vragen beantwoord:

- Welke maatregelen (opties) zijn voorhanden?
- Wat zijn de trade-offs van die maatregelen?
- Wat zijn de gevolgen voor landgebruik en landbouw?
- Welke (beleids)instrumenten zijn te overwegen?

Bij de beantwoording van deze vragen zal rekening worden gehouden met de kennis van de interdepartementale projectdirectie Energietransitie (IPE). Verder kiest het PBL bij dit speerpunt voor een kwantitatieve, modelmatige onderbouwing. De nadruk ligt op energie- en voedselvoorziening, waarbij we zullen aansluiten bij eerdere analyses.

Daarnaast definieert het PBL een aantal zelfstandige projecten rond internationaal klimaatbeleid, bio-energie, millenniumdoelstellingen en biodiversiteit. Zo verrichten we werkzaamheden voor de Global Environment Outlook 5, die de UNEP in 2012 zal uitbrengen. Ook brengen we in 2010 een publicatie uit over duurzame eiwitvoorziening: een verdieping van het hoofdstuk 'Vlees, vis en zuivel: verduurzamen of vervangen' uit de Milieubalans 2009. Deze publicatie bevat een analyse van de huidige situatie ten aanzien van voedselssystemen, en een kwantificatie van de effecten van een aantal handelings-opties op Nederlandse, Europese en mondiale schaal. Het project sluit aan bij het Programma Duurzame Voedselssystemen van LNV, VROM en OS.

Producten

- Een publicatie (eind 2010) met oplossingen en handelingsperspectieven voor Nederland.
- Een publicatie over duurzame eiwitvoorziening (mei 2010).

2.2.2 Duurzaam herstel

Recessie als momentum voor vernieuwing

Nederland heeft op veel terreinen van de fysieke leefomgeving doelstellingen geformuleerd voor de lange termijn. De investeringen door zowel overheid als burgers en bedrijven die nodig zijn om die doelstellingen te realiseren, komen door de effecten van de economische recessie in het gedrang (druk op rijksmiddelen en koopkrachteffecten). Centraal in dit speerpunt staan de opgave om de energievoorziening op termijn klimaatneutraal in te richten en de vraag hoe deze opgave zich verhoudt tot economisch herstel op korte termijn. Klimaatneutraliteit vergt grote aanpassingen op verschillende maatschappelijke terreinen, zoals de elektriciteitsvoorziening (inpassing van alternatieve bronnen, accommoderen van decentrale opwekking), de gebouwde omgeving (energiebesparing in de bestaande woningvoorraad, inpassing van alternatieve bronnen) en het verkeer (koppeling met elektriciteitsvoorziening, inzet van biobrandstoffen). De rol van de overheid vraagt hierbij bijzondere aandacht, als wezenlijk onderdeel van een effectieve aansturing naar klimaatneutraliteit. Tegelijkertijd staat de overheid voor de noodzaak het financieringstekort in de komende jaren terug te dringen. Opties voor beleid in financieel krappe tijden moeten daarvoor worden onderzocht. De uitdaging daarbij is de inspanningen voor economisch herstel zo te richten dat deze de langetermijnambities van een klimaatneutrale energievoorziening niet in de weg staan en bij voorkeur bevorderen. In dit kader speelt momenteel in beleidskringen de strategische vraag over de ontwikkeling van de productiestructuur in Nederland en de EU.

Deze vraag speelt op een aantal terreinen:

- *Energievoorziening*: klimaat- en energiedoelstellingen vergen op termijn de overschakeling op nieuwe energiebronnen en een hoger tempo van energiebesparing. Welke mogelijkheden en hindernissen zijn er in Nederland voor een grondige herstructurering van de energievoorziening? Zijn bijvoorbeeld grootschalige windenergieparken op zee en land verenigbaar met natuurdoelen? Welke rol kan verdere vergroening van het belastingstelsel spelen in het sturen op klimaatneutraliteit?
- *Gebouwde omgeving*: onder welke voorwaarden kunnen investeringen in de gebouwde omgeving tegelijk een belangrijke impuls geven aan energiebesparing en de opwekking van alternatieve energie? Op welke (nieuwe) manieren kunnen zulke investeringen door de centrale en de regionale overheden worden gestimuleerd?
- *Vervoer*: in het Meerjarenprogramma Infrastructuur Ruimte en Transport (MIRT) is een langetermijninvesteringspad aangegeven voor de uitbouw en aanpassing van de infrastructuur. De vraag is hoe met een afnemend budget van de overheid de langetermijndoelstellingen voor broeikasgasemissies, bereikbaarheid, geluid en luchtkwaliteit zijn te realiseren. Wat betekent grootschalige introductie van de elektrische auto voor de verdere aanleg van infrastructuur en de gebouwde omgeving? Wat vergt dit aan kennis, middelen en regie?

Aanpak

We maken gebruik van ‘backcasting’ om een integraal beeld te krijgen van de mate van klimaatneutraliteit van de Nederlandse sectorstructuur op dit moment, welke systeemopties er voor klimaatneutraliteit op termijn zijn en welke acties dat op dit moment van verschillende actoren vraagt. In de context van de strategische keuzes die op Europees niveau over het energiesysteem aan de orde zijn, is ook enig zicht nodig op de productiestructuur die rond 2050 te verwachten is. Daarbij zullen we ook ‘inzoomen’ op enkele sectoren die in ruime mate effect hebben op de leefomgevingskwaliteit, namelijk de energievoorziening, de gebouwde omgeving en het vervoer. In welke mate passen de voorgenomen investeringen in energie-infrastructureur, woningen en vervoersinfrastructureur bij de (veranderende) beleidsdoelen voor de lange termijn? In welke mate haken deze voorgenomen investeringen in op maatschappelijke trends? In welke mate zijn ze inpasbaar in bestaande structuren en instituties? En in welke mate zijn ze bestand tegen de gevolgen van de recessie? Niet alleen willen we inzicht krijgen in deze investeringen, ook inzicht in de effectiviteit van het huidige beleidsinstrumentarium en van mogelijke beleidsalternatieven is cruciaal. Wat zijn mogelijke opties voor verbetering?

Input voor dit speerpunt is onder andere afkomstig van diverse PBL-verkenningen, de speerpunten Duurzame Stedelijke Ontwikkeling, Mondiale Schaarste en Transitie, en Kansrijk omgevingsbeleid, de analyses die voor verschillende werkgroepen in het kader van de Brede Heroverweging worden uitgevoerd en de evaluatie van het werkprogramma Schoon & Zuinig.

Product

- Een eindrapportage waarin het PBL evalueert waar Nederland staat op weg naar een klimaatneutrale samenleving, welke systeem- en handelingsopties er zijn om de energievoorziening, de gebouwde omgeving en het verkeer (versneld) klimaatneutraler te maken, welke hindernissen hierbij op korte en welke op lange termijn moeten worden geslecht, welke kansen overschakeling op een klimaatneutrale energievoorziening het Nederlandse bedrijfsleven biedt, en welke rol de Nederlandse overheid in deze energietransitie kan spelen.

2.2.3 Herstructurering en investeringsbeleid

De studies Welvaart en Leefomgeving (WLO), Nederland Later en andere verkennende studies van het PBL laten zien hoe de Nederlandse leefomgeving in de komende decennia gaat veranderen. De bevolking vergrijsst, verkleurt en krimpt, de economie verdienstelijkt, de natuur ondergaat de effecten van de klimaatverandering, de landbouw wordt grootschaliger en competitiever. Deze veranderingen hebben gevolgen voor de ruimtelijke structuur van het land. Het verstedelijkingsbeleid, het mobiliteitsbeleid, het woningmarktbeleid en het regionaal-economisch beleid anticiperen op deze structuurveranderingen door zich te baseren op de globale opgaven die CPB, MNP en RPB in de WLO-scenario's (2006) op al deze terreinen hebben uitgewerkt.

De verschillende toekomstverkenningen wijzen alle op het snel toenemende belang van *herstructurering*. Het accent verschuift van bouwen naar verbouwen. Die accentverschuiving moet plaatsvinden via bijvoorbeeld transformatie (bijvoorbeeld van bedrijventerrein naar woningbouwlocatie), herinrichting (van bestaande locaties), nieuwe beheersconstructies, andere vormgeving, kwaliteitsverbetering en aanpassing van de leefomgeving voor nieuwe doelgroepen; doelgroepen die anders zijn samengesteld dan nu, die andere wensen hebben dan voorheen, en die meer te besteden hebben. Herstructurering speelt nadrukkelijk in regio's die voor het eerst met krimp te maken krijgen. Daarbij komt dat overheden de kosten van herstructurering steeds moeilijker kunnen afwentelen op winstgevende uitbreidingen. Ook de keuze voor het compact verstedelijkingsbeleid maakt dat herstructurering steeds moeilijker zal worden. Doordat de nog te verwachten (zij het afnemende) uitbreidingsvraag voor een flink deel in het bebouwde gebied gerealiseerd zal moeten worden, wordt de herstructureringsopgave nog complexer en kostbaarder.

Na zestig jaar plannen in termen van groei en uitbreiding vraagt de nadruk op herstructurering om een nieuw perspectief op de ruimtelijke planning. In dit speerpunt onderzoekt het PBL welk perspectief dat zou moeten zijn en wat dat betekent voor het ruimtelijke en het verstedelijkingsbeleid. We richten ons daarbij vooral op de periode 2020-2030: de periode waarvoor het nieuwe kabinet allerlei investeringsbeslissingen zal moeten nemen, in het bijzonder in het kader van de Ruimtelijke Investeringsagenda (RIA). De kennis, ideeën en instrumenten die dit onderzoek oplevert, moeten het proces van herstructurering en stedelijke vernieuwing bevorderen door deze projecten beter, goedkoper, sneller en bestendiger te maken. In ieder geval moeten de onderzoeksresultaten bruikbaar zijn bij de verdere uitwerking van het MIRT-kader voor integrale gebiedsontwikkeling, in het bijzonder voor de complexe stedelijke projecten in het kabinetsprogramma Randstad Urgent, en bij de verdere uitwerking van de aanbevelingen van de commissie-Elverding voor de versnelling van besluitvorming over infrastructuure projecten.

Aanpak

In dit onderzoek verkent het PBL eerst de maatschappelijke trends die de grondslag vormen voor de behoefte aan herstructurering. Zo brengen we de investeringsopgave in beeld, zowel in samenstelling als in tijd en ruimte. Vervolgens staat centraal hoe deze opgave gerealiseerd kan worden: door marktpartijen of overheden, en met welke financieringsinstrumenten en institutionele kaders? Ten slotte zoeken we naar de meerwaarde van een integrale benadering. Kunnen we synergie en schaafeffecten realiseren door sectorale opgaven te integreren en functies te combineren? Hoe houden we zo'n proces beheersbaar, de doorlooptijd beperkt, de exploitatie rendabel, creëren we een bestuurlijk en maatschappelijk draagvlak en, *last but not least*: hoe scheppen we naast een functionele ook een *aantrekkelijke* omgeving?

Meer concreet onderzoeken we in een eerste spoor of de beleidsopgaven voor het stedelijk gebied nog actueel zijn op het gebied van wonen, werken, waterveiligheid en mobiliteit en of dat gevolgen heeft voor de omvang en de aard van de benodigde

herstructurering. Wat voor effect heeft immigratie op onze steden en op deze opgaven? In een tweede spoor kijken we naar de structuur van de woningmarkt, de markt voor bedrijfsgrond en het mobiliteitssysteem. Bij de woningmarkt brengen we de regionale gevolgen van mogelijke structuurveranderingen in kaart. Bij bedrijventerreinen gaan we dieper in op de institutionele factoren achter de herstructureringsopgave en zoeken we naar opties om belemmerende factoren weg te nemen. Bij mobiliteit kijken we naar de mogelijkheden om het nieuwe instrument rekeningrijden te gebruiken voor de sturing op infrastructuur en ruimtelijke ontwikkeling. In een derde spoor zoomen we in op het integrale gebiedsgerichte perspectief bij herstructureringsprojecten. We zoeken naar manieren om het resultaat, het proces en de instrumenten van integrale gebiedsgerichte ontwikkelingsprojecten te verbeteren.

Product

- Een studie waarin het PBL een actueel beeld geeft van de integrale herstructureringsopgave 2020-2030, gegeven de huidige crisis en gegeven een aantal belangrijke structuurveranderingen.

2.2.4 Duurzame stedelijke ontwikkeling

Betugeling van de klimaatverandering vereist in de komende decennia een ongekende reductie van CO₂-uitstoot en van het gebruik van niet-hernieuwbare energie. Deze ‘verduurzaming’ van het energieverbruik zal voor een belangrijk deel in de stedelijke gebieden moeten worden gerealiseerd. Tegelijkertijd liggen er voor de steden aanzienlijke ambities voor klimaatbestendigheid en het accommoderen van groeiende claims van ruimtegebruiksfuncties als wonen, werken, recreatie en mobiliteit. Verdichting is al jaren een strategie in het verstedelijkingsbeleid om – in samenhang met andere opgaven als economische vitaliteit, versterking openbaar vervoer, sociale samenhang, aantrekkelijke stedelijke milieus en leefbaarheid – de kracht van stedelijke ontwikkelingen te vergroten. Het PBL wil de verschillende knelpunten van intensivering en verdringing analyseren om te komen tot nieuwe verstedelijkingsoplossingen voor bovenstaande vraagstukken. Tegelijk werken we een conceptueel kader uit voor een brede duurzaamheidsbenadering van de stad, waarin de duurzaamheidsvragen in samenhang kunnen worden aangepakt.

Hieruit zijn enkele grote vragen af te leiden:

- Hoe ziet de stad van de toekomst eruit, die deze soms ogenschijnlijk strijdige ambities enruimteclaims zo veel mogelijk binnen bereik brengt?
- Wat zijn duurzame verstedelijkingsconcepten? Is intensivering daar één van en hoe kunnen die concepten worden toegepast bij de uitwerking van de langetermijnagenda voor de Randstad?
- Welke wegen kunnen worden bewandeld op weg naar deze duurzame stedelijke ontwikkeling, en welke beslist niet? Waar kan gebruik worden gemaakt van synergie? Waar zitten knelpunten (trade-offs)?

- Met welke combinaties van instrumenten kan de overheid duurzame stedelijke ontwikkeling sturen of versnellen? Wat zijn de opgaven voor en de rolverdeling tussen de verschillende bestuurlijke lagen en de overige betrokkenen: ondernemers, burgers en andere instituties, zoals corporaties?

Aanpak

De verschillende eindbeelden voor stedelijke ontwikkeling die zijn voortgekomen uit het lopende project 'Duurzame stad', worden, zo nodig met stakeholders, verder uitgewerkt. Verduurzaming van energieverbruik, klimaatadaptatie, economische vitaliteit en leefbaarheid staan daarbij voorop. Die eindbeelden voor 2050 worden via scenario's, opties en bijbehorende zogenoemde routekaarten verbonden met het heden.

Het PBL analyseert het 'stedelijk metabolisme' om te komen tot mogelijke oplossingsrichtingen voor duurzame, stedelijke ontwikkeling op de lange termijn. Dit betekent een integrale benadering waarbij niet alleen wordt gekeken naar de in- en uitstromen van energie, water en afval, maar ook naar die van voedsel, arbeid, recreatie, kennis en vervoer. Kennis van deze stromen helpt bij het ontwerpen van een duurzame inrichting van het stedelijk gebied, waarbij duurzaam wordt omgegaan met de verwerking van in- en uitgaande stromen voor consumptie en productie.

Daarnaast wil het PBL toekomstige dilemma's rond huidige verstedelijkingsstrategieën als intensivering en bundeling aanpakken. We doen dat door de voor- en nadelen van deze strategieën uit te werken op verschillende schaalniveaus. Daarbij onderzoeken we niet alleen het behoud van open ruimte, maar ook de bijbehorende kosten en baten, het behoud van openbare ruimte in de stad, en verdringingseffecten als gevolg van intensivering. Naast intensivering binnen bestaand stedelijk gebied staan ook de dilemma's en ontwerpogaven in de stadsrandzones centraal.

Ten slotte vormt institutionele analyse een noodzakelijk onderdeel bij de projecten binnen dit speerpunt. Waar liggen bijvoorbeeld barrières of juist kansen voor duurzame ruimtelijke ontwikkelingen, in het bijzonder voor energiebesparing of duurzame opwekking? Hoe zit het met het draagvlak voor de verschillende aspecten van duurzame ontwikkeling bij de betrokken partijen? Welke combinaties van beleidsinstrumenten sluiten hierop aan? Input voor dit speerpunt is onder andere afkomstig uit diverse PBL-verkenningen, de speerpunten Duurzaam herstel: op weg naar klimaatneutraliteit, Mondiale Schaarste en Transitie, en Kansrijk Omgevingsbeleid, de analyses die voor verschillende werkgroepen in de Brede Heroverweging worden uitgevoerd, en de evaluatie van het werkprogramma Schoon & Zuinig.

Producten

- Enkele essays en rapportages over duurzame stedelijke ontwikkeling en de duurzame stad.

2.2.5 Nederland in Europese systemen en netwerken

De invloed van ruimtelijk-economische en bestuurskundige systemen en netwerken in Europa op regionale ontwikkeling en gebiedsgericht beleid binnen Nederland staat centraal in dit speerpunt.

Economische netwerken

De manier waarop de kredietcrisis zich in enkele maanden vanuit Amerika over de wereld verspreidde – via handelsrelaties en door de verwevenheid van de financiële sector –, is illustratief voor het belang van internationale systemen en netwerken. Hoe verloopt het proces waardoor zo'n crisis zich kan verspreiden? Hoe ziet de lokale inbedding in netwerken en systemen van handel er uit? Hoe is Nederland hierdoor afhankelijk van ontwikkelingen in andere Europese regio's? En wat zijn de gevolgen van de verbondenheid met andere Europese regio's voor Nederlandse regio's? Die vragen staan centraal in het project 'Economische netwerken' binnen dit speerpunt. Met dit onderzoek wil het PBL internationale economische ketens van bedrijvigheid en handel in de bedrijfskolom blootleggen, om de economische concurrentie en complementariteit tussen bedrijven en regio's te duiden. Met het kwantificeren van ketens en netwerken van economische activiteiten zijn beleidsinitiatieven gediend zoals het vervolg op de nota Pieken in de Delta (Economische Zaken), de concretisering en uitvoering van de structuurvisie Randstad 2040 en de Nota Ruimte (VROM), en het economische cohesiebeleid van de EU (Lissabon Agenda). Het is voor het beleid van groot belang dat nationale economische clusters worden gezien in hun relevante internationale concurrentiepositie.

Bestuurlijke netwerken en regelgeving

Internationale bestuurlijke coördinatie is noodzakelijk bij een effectieve bestrijding van de kredietcrisis, evenals hierbij passende bestuurlijke arrangementen en netwerken. De (regionale) uitwerking van die arrangementen en netwerken is van groot belang voor Nederland. Nu de Europese Unie zich bezighoudt met de vernieuwing van het Gemeenschappelijke Landbouwbeleid (GLB), dringt de vraag zich op hoe de verandering in regelgeving, en daarmee in het bestuurlijk systeem én het handels- en productiesysteem voor de Europese Landbouw, gevolgen zal hebben voor de landbouwsector in de verschillende Nederlandse regio's, en welke beleidspositie Nederland hierop binnen de EU kan innemen.

In dit programma onderzoekt het PBL het belang van twee pijlers van het Nederlandse gebiedsgerichte beleid – de internationale concurrentiepositie van steden en regio's en de doorwerking van Europees beleid (zoals GLB en territoriaal cohesiebeleid) op Nederland – in relatie tot hun positie in Europa en daarmee binnen een Europees netwerk. De beleidsvragen die hierbij aan de orde komen zijn:

- In welke mate, en hoe, is regionale en stedelijke economische groei in Nederland afhankelijk van ontwikkelingen elders in Europa?
- In welke mate is de Randstad een internationaal concurrerend milieu, en met welke stedelijke regio's concurreert ze waarop in termen van handel en kennis? In hoeverre

geven de huidige internationale benchmarks van economisch presterende regio's de juiste inzichten voor het Nederlands beleid?

- Wat is bepalend voor de groei van de Nederlandse economie: industrieën in leidende regio's, industrieën in internationale netwerken of nationale economische processen? Met andere woorden, hoe belangrijk is gebiedsgericht economisch beleid?
- Welke gebiedsgebonden karakteristieken – zoals de beschikbaarheid van hoog opgeleide arbeidskrachten, lokale bereikbaarheid, hoogwaardige woningen – en welke Europese netwerkkenmerken – zoals internationale bereikbaarheid, clustervorming van groeisectoren en kennisuitwisseling – dragen in welke mate bij aan regionaal-economische groei?
- In welke mate dragen multinationale ondernemingen bij aan de lokale ontwikkeling in een regio en in hoeverre worden regio's afhankelijk van deze relatief grote ondernemingen?
- Hoe werkt een herziening van het GLB door in Nederlandse regio's al dan niet via het Europese agrarische productiesysteem?
- Wat zijn de gevolgen voor Nederlandse regionale ontwikkeling en ruimtelijkeordeningsbeleid indien de EU in 2010 nieuw beleid ontwikkelt op het gebied van territoriale cohesie?
- Wat zijn de gevolgen van de herziening van het GLB en de introductie van territoriaal cohesiebeleid in de rest van Europa? Wat impliceert dit voor de Nederlandse beleids-opties en voor de (indirecte) gevolgen van dit beleid voor Nederland?

Aanpak

Bij het onderzoek naar de internationale concurrentiepositie van Nederlandse regio maken we gebruik van economische modellering en netwerkanalyse op gedetailleerd Europees regionaal niveau. Dit onderzoek zal in 2010 en 2011 worden uitgevoerd. Het belang van bestuurlijke netwerken en regelgeving onderzoeken we aan de hand van een ex-ante evaluatie van nieuwe, concrete Europese beleidsvoorstellen voor Nederland.

Producten

- Een rapport over de internationale concurrentiepositie van Nederlandse regio's en steden in Europa, mede als onderbouwing voor het crisis- en herstelbeleid (medio 2010);
- Een beoordeling van diverse beleidsrichtingen voor het GLB in langetermijnperspectief (een beknopte publicatie gericht op Europese lezers, waaronder de Commissie);
- Een ex-ante evaluatie van beleidsvoorstellen (voor zowel GLB als ruimtelijke ordening) voor Nederland.

2.2.6 Kansrijk omgevingsbeleid

In het speerpunt 'Kansrijk omgevingsbeleid' analyseert het PBL een aantal dossiers op het gebied van de leefomgeving, om daaruit lessen te trekken over de manier waarop de effectiviteit en de efficiëntie van het omgevingsbeleid zou kunnen worden verbeterd. Het Nederlandse omgevingsbeleid voor het landelijk gebied en de stedelijke leef-

omgeving is niet toereikend om de meeste doelen op dit terrein te realiseren (zie Milieubalans 2009). Tegelijkertijd zoekt de rijksoverheid naar mogelijkheden om fors te bezuinigen op de beleidsuitgaven.

Aanpak

Het PBL zal een aantal beleidsdossiers (cases) analyseren die momenteel veel rijksuitgaven vergen en vooralsnog niet leiden tot bereiken van de gestelde doelen. Voor het lokale luchtbeleid heeft PBL zo'n analyse in 2009 al grotendeels gemaakt (zie hoofdstuk 6 in de Milieubalans 2009). Op andere onderdelen (geluid, Schiphol, stad en milieu, mest) zijn deelanalyses beschikbaar, die we in 2010 verder zullen uitwerken. Daarnaast voeren we voor een aantal dossiers – bijvoorbeeld het mestbeleid, de Ecologische Hoofdstructuur en afval – aparte casestudies uit. Bij de analyse van de geselecteerde dossiers gaat het in ieder geval om de volgende aspecten van het gevoerde beleid: de afbakening van de doelgroep, de definitie van het op te lossen probleem, de bruikbaarheid van gehanteerde concepten (zoals risicocontour, grenswaarde, evenwichtbemesting, natuurdoeltype), de toedeling van verantwoordelijkheden en bevoegdheden (m.n. in het kader van decentralisatie), de mate van complexiteit (met gevolgen voor de uitvoerbaarheid), de kosten van het beleid (en verschuivingen daarin), de efficiëntie van het beleid, de verdeling van de beleidskosten, de implicaties voor aanpalende dossiers, en onbedoelde neveneffecten.

Producten

- Een hoofdrapport met lessen voor kansrijk omgevingsbeleid;
- Interactieve sessies met beleidmakers om deze lessen te bespreken;
- Rapporten over de casestudies die de hoofdpublicatie onderbouwen.

2.3 Doorlopende taken

Het PBL verricht een aantal specifieke *dienstverlenende taken* voor de departementen. Deze lopen ook in 2010 door. Het gaat hier om:

- het maken van regionale prognoses voor bevolkingontwikkeling en woningvraag;
- het ramen van de behoefte aan bedrijfsterreinen;
- het analyseren van nieuwe voorstellen van de Europese Commissie op het gebied van duurzame ontwikkeling, natuur, ruimte, klimaat en lucht (emissiehandel, emissieplafonds, inzet biobrandstof), waarbij getoetst wordt op de consequenties voor Nederland voor kosten, ruimtegebruik en milieu- en natuureffecten;
- het evalueren van het luchtvaart- en geluidsbeleid;
- een (periodieke) evaluatie van de Toekomstvisie Duurzame veehouderij, inclusief Monitoring Duurzame Landbouw (medio 2010);
- evaluatie van de nota Duurzame Gewasbescherming;
- het coördineren van onderzoeksprogramma's op het gebied van klimaat en lucht;
- bijdrage aan de ontwikkeling van een planbureaufunctie op het gebied van de nationale veiligheid, op verzoek van het ministerie van Binnenlandse Zaken;

- het adviseren over beleidsvoornemens in de Raad voor de Duurzame Leefomgeving (RDL) en in het ambtelijk voorportaal van deze onderministerraad: de Commissie voor de Duurzame Leefomgeving (CDL). Sinds 2008 adviseert het PBL ook over de beleidsvoornemens die in de Interdepartementale Commissie Ruimte en Economie (ICRE) passeren, het ambtelijk voorportaal van de onderRaad voor Economie, Kennis en Innovatie (REKI).

In 2010 zal het PBL de Emissieregistratie en de op uitvoering gerichte taken rond het luchtbeleid (waaronder GCN-kaarten, BOLK en BOP) overdragen aan het RIVM.

In het verlengde van de referentieramingen heeft het PBL internationale rapportage verplichtingen voor emissies van broeikasgassen en andere vormen van luchtverontreiniging. Deze referentieramingen dienen mede ter ondersteuning van de evaluatie van het werkprogramma 'Schoon en Zuinig' en van de energiedoelstellingen zoals beschreven in de Energienota (2008).

Daarnaast zal het PBL een aantal internationale samenwerkingsverbanden voortzetten. Zo participeren we in samenwerkingsprojecten met de OESO, Wereldbank, IPCC en UNEP. Het PBL levert in 2010 kennis ter ondersteuning van de besluitvorming in EU- en VN-verband over het klimaatbeleid voor de periode na 2012, de evaluatie van het biodiversiteitsbeleid (VN en EU), de ontwikkeling van nieuwe emissieplafonds (VN en EU) en de evaluatie van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (EU). Het PBL is nationaal contactpunt voor het Europese ESPON-programma en voor het Europese Milieuagentschap. Ook huisvest het PBL twee internationale instellingen op het gebied van lucht: het Europees Thematisch Centrum voor Lucht en Klimaatverandering van het Europees Milieuagentschap en het Coordination Centre for Effects voor de VN-Conventie voor Grensoverschrijdende Luchtverontreiniging (met financiering vanuit de Europese Commissie). Deze twee instellingen zullen tegelijkertijd met de andere luchttaken worden overgedragen aan het RIVM.

2.4 Strategisch onderzoek

Een onderdeel van het werkprogramma van het PBL is het *strategisch onderzoek*. Dit meerjarig onderzoek heeft als doel kennis te vergaren en methoden te ontwikkelen die op langere termijn nodig zijn om de PBL-taken op verantwoord wetenschappelijk en maatschappelijk relevant niveau te kunnen uitvoeren. Het strategisch onderzoek in de periode 2009-2011 is gericht op de volgende onderwerpen.

Ecosysteemdiensten en biodiversiteit

De achteruitgang van de biodiversiteit heeft niet alleen grote gevolgen voor de flora en fauna, maar ook voor de kwaliteit van leven van mensen. Om scenario's en beleidsopties op dit gebied op mondiale schaal door te kunnen rekenen hebben het PBL en de UNEP het GLOBIO3-model ontwikkeld; dit model is inmiddels ingezet bij meerdere globale assessments. Het PBL zal het GLOBIO3-model verder ontwikkelen, met name om de effecten van

klimaatverandering, dammen en verontreiniging op de aquatische ecosystemen goed in beeld te krijgen.

Biodiversiteit en de daarmee samenhangende ecosysteemdiensten zijn onmisbare hulpbronnen voor de kwaliteit van de leefomgeving en voor welvaart. Ecosysteemdiensten worden ingedeeld in vier groepen: toeleverende (voedsel, hout, water, energie), regulerende (klimaatregulering, plaagbestrijding, bestuiving), ondersteunende (nutriënten- cyclus, genetische voorraad) en culturele diensten (toerisme, onderwijs). De vraag die in dit project aan de orde komt is welke ecologische en economische factoren en processen de levering van ecosysteemdiensten beïnvloeden. Hiervoor gaan we na hoe ecosysteemdiensten zich ontwikkelen, op elkaar inwerken en samenhangen met bio-diversiteit. Verder gaan we na in hoeverre managementsystemen invloed hebben op ecosysteemdiensten, in hoeverre zij economische ontwikkelingen en welvaart beïnvloeden, en hoe daar sturing aan kan worden gegeven. Afstemming vindt plaats met het IMAGE-model (Global Change en Duurzaamheidsmodellering), de MKBA, 'Waardering ecosysteemdiensten' en met activiteiten in het kader van de Natuurverkenning 2011.

Gedrag en instituties en governance

Binnen dit cluster van het strategisch onderzoek bestudeert het PBL de vragen rond het omgaan met onzekerheden in de besluitvorming. Daarbij komen aan bod: institutionele mechanismen voor adaptief, lerend nationaal en internationaal overheidsbeleid, community-based strategieën voor het omgaan met onzekerheid rond de klimaatadaptatie (en 'participatory modelling' om bij onzekerheid beter gebruik te maken van de kennis van een breed scala aan experts (inclusief stakeholders)). Ook ontwikkelen we nieuwe methoden voor het analyseren van institutionele factoren die een rol spelen bij het verduurzamen van 'dierlijke eiwitketens'. Op basis van de hierbij opgedane kennis kunnen we komen tot aanbevelingen voor beleidsopties voor de verduurzaming van de dierlijke eiwitketen.

Binnen het project 'Global governance en duurzame ontwikkeling' ontwikkelt het PBL een methode om factoren in beeld te brengen die de effectiviteit van internationale 'regimes' op verschillende duurzaamheidssterreinen bepalen en de vraag te beantwoorden hoe verschillende typen van institutioneel ontwerp kunnen bijdragen aan een verhoging van de effectiviteit van deze regimes. Daarbij wordt verkend hoe de samenhang tussen verschillende beleidsterreinen en tussen verschillende schaalniveaus kan worden versterkt, om duurzame ontwikkeling in ontwikkelingslanden te bewerkstelligen. Het PBL gaat met deze analyses na welke mogelijkheden Nederland of Europa hebben om op dit terrein een rol in te spelen.

Het PBL werkt verder aan de methodologische onderbouwing en uitwerking van afwegingsmethoden, met name zoals deze in het kader van de maatschappelijke kosten-batenanalyse (MKBA) worden gehanteerd. Het gaat daarbij onder andere om de operationalisering van externe effecten en van stedelijkeontwikkelingsprojecten in de MKBA. In samenwerking met het KiM en het CPB werkt het PBL aan de keuze van de discontovoet in MKBA's.

Integrale ruimtelijke modellering

Binnen dit thema besteedt het PBL aandacht aan de ‘rode’ ruimtelijke modellering. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om de verdere ontwikkeling van de voor ons werk belangrijke sectormodellen op het gebied van wonen, werken en verkeer: het demografische prognosemodel Pearl en het werkgelegenheidsmodel Weber (beide modellen worden gebruikt voor de Verkenning van de Ruimte 2010). De nieuwe versie van het Landelijk Model Systeem zal worden opgenomen in het raamwerk TigrisXL, wat vraagt om een herschatting en aanpassing van dat raamwerk. Ook werkt het PBL aan het woningmarktmodel HOMERA, dat op termijn eveneens deel zal uitmaken van TigrisXL.

In het project LUMOS (Land Use Modeling System) werkt het PBL aan de ontwikkeling van een nieuw model voor de ruimtelijke component in ‘integrated assessment studies’, in het bijzonder landgebruik. Ook onderzoeken we de effecten van veranderingen in de regionale bereikbaarheid, al dan niet door de aanleg van nieuwe (Europese) infrastructuur. Specifiek wordt daarbij ingegaan op de relatie tussen economische welvaart, handel en transport: kan het zo zijn dat we beter af zijn met minder handel?

Operationalisering ‘kwaliteit van leven’ in relatie tot duurzame ontwikkeling

In dit thema onderzoekt het PBL onder andere hoe het begrip duurzame ontwikkeling in beleidsassessments kan worden geoperationaliseerd. De kennis die we hierbij opdoen, zal worden ingezet bij de verdere ontwikkeling van het model GISMO 2.0 (het Global Integrated Sustainability Model). Met deze verdere ontwikkeling willen we de mogelijkheden verbeteren om beleidsopties voor duurzame ontwikkeling te analyseren, en om brede duurzaamheidsvraagstukken te kunnen adresseren, positioneren en analyseren en te relateren aan beleidsopties en interventies.

Ook het EURuralis-instrumentarium (dat bestaat uit onder andere de modellen IMAGE, LEITAP en CLUE) zal worden uitgebreid met de kennis die het PBL binnen dit onderzoeksthema opdoet. Daarmee kan dit instrumentarium worden ingezet in het kader van de herziening van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid: betaling voor publieke, non-agrarische diensten, en om de effecten van EU landbouw- en milieubeleid buiten de EU door te rekenen.

Tot slot werkt het PBL binnen dit thema aan de ontwikkeling van instrumenten voor de beoordeling van adaptatiestrategieën.

2.5 Kennisbasis

De *wetenschappelijke kwaliteit* van de rapportages en studies van het PBL vereist een continue aandacht voor databeheer, informatiemanagement, beheer en ontwikkeling van de modellen en voor de kennisinfrastructuur van het PBL. Daarbij gaat het enerzijds om het PBL-brede informatiemanagement, ICT-beheer en -advisering, beheer van (geo)data, beeldredactie en -productie en advisering over methoden en technieken. Anderzijds gaat het voor elk van de inhoudelijke aandachtsvelden om het beheer en de toepassingsgerichte aanpassing van modellen en de wetenschappelijke kwaliteitsborging van dat modelinstrumentarium in een uitgebreid extern kennisnetwerk. Binnen de PBL-organisatie is een groot aantal verschillende disciplines aanwezig (waaronder planologen, economen, milieuwetenschappers, technologen, biologen, methodologen en bestuurskundigen); door elkaar steeds onderling te bevragen werken de uit die verschillende disciplines afkomstige onderzoekers aan de wetenschappelijke kwaliteit van de PBL-producten.

Binnen het PBL worden op dit moment circa twintig modellen beheerd en verder ontwikkeld. Deze modellen zijn zowel nationaal gericht, zoals de demografische en ruimtelijk-economische modellen, als internationaal gericht, zoals de modellen voor lucht, klimaat en biodiversiteit. Sommige binnen het PBL gebruikte modellen worden beheerd door andere organisaties, zoals CPB, ECN, TNO, IIASA, Wageningen UR, NLR en Deltares. Veelal is in die gevallen sprake van medefinanciering en aansturing vanuit het PBL.

Beheer en aanpassing van modellen en databestanden zijn gericht op (toekomstige) beleidstoepassingen. Het gaat dan onder meer om actualisatie van relevante data-systemen, kwaliteitsborging (inclusief validatie) van modellen en de organisatie van externe audits en reviews van modellen.

Wanneer departementen het PBL gedurende het jaar aanvullende vragen stellen die niet vanuit de kennisbasis kunnen worden beantwoord, zal dit leiden tot herziening van de werkplanning en de timing van producten.

Bijlage 1 Belangrijkste producten in 2010

Product	Publicatiedatum
Compendium voor de Leefomgeving	Doorlopend
Nationaal Millennium Ecosystem Assessment	Maart 2010
Grootschalige Concentratiekaarten Nederland (GCN-kaarten)	Maart 2010
Staat van de Ruimte	Voorjaar 2010
Evaluatie Schoon en Zuinig (Referentieraming 2010)	April 2010
Nieuwbouw en segregatie	April 2010
Duurzame stedelijke ontwikkeling	April 2010
Bio-energie	April 2010
Verkenning herziening Gemeenschappelijk landbouwbeleid voor Nederland (GLB)	April 2010
Duurzame eiwitvoorziening	Mei 2010
Ex-durante evaluatie Wet ruimtelijke ordening (Wro)	Mei 2010
Evaluatie Toekomstvisie Duurzame Veehouderij inclusief Monitoring Duurzame Landbouw	Mei 2010
Verkiezingen 2011: 'Uitdagingen in de leefomgeving voor Nederland'	Juni 2010
Balans van de Leefomgeving	September 2010
Verkenning Internationale Biodiversiteit	Oktober 2010
Tweede Duurzaamheidsmonitor	Najaar 2010
De duurzame stad in 2050	Najaar 2010
Duurzaam Herstel: op weg naar klimaatneutraliteit in Nederland - evaluatie van beleidskeuzes	Najaar 2010
De internationale concurrentiepositie van Nederlandse regio's en steden in Europa	Najaar 2010
Lessen voor kansrijk omgevingsbeleid	Najaar 2010
Mondiale schaarste: oplossingen en handelingsperspectieven voor Nederland	Najaar 2010
Het belang van Europese netwerken en systemen voor Nederland en Nederlandse regio's	Najaar 2010
Wegen naar een klimaatbestendig Nederland	November 2010
Analyse van de Millennium Development Goals (MDG)	November 2010
Ruimtelijke verkenning	December 2010
Structuren voor herstructurering	December 2010

Bijlage 2

Bijdrage aan het werkprogramma 2010 vanuit de WOT Natuur & Milieu van Wageningen UR

De inhoud van deze bijlage is onder voorbehoud van goedkeuring WOT-financiering door het ministerie van LNV.

Het PBL heeft in 2007 met Wageningen UR een overeenkomst gesloten om 'de voor planbureautaken relevante expertise van DLO structureel in stand te houden, om zo het jaarlijkse werkprogramma nu en in de toekomst adequaat te kunnen uitvoeren'. Deze overeenkomst vormt een aanvulling op de Uitvoeringsovereenkomst voor de Planbureaufuncties Natuur en Milieu, die in 2004 tussen het ministerie van LNV en Wageningen UR is afgesloten. Hierin zijn de wettelijke onderzoekstaken (WOT N&M) en de financiering daarvan geregeld. Het werkprogramma 2010 van de WOT N&M van Wageningen UR vormt de invulling van deze beide overeenkomsten voor 2010.

De unit WOT N&M van Wageningen UR ondersteunt het PBL in zijn taak door directe bijdragen aan de wettelijke producten en door de ontwikkeling en beschikbaarstelling van wetenschappelijke kennis vanuit Wageningen UR.

Het PBL heeft zijn behoefte aan kennisontwikkeling verwoord in een aantal vragen, geordend naar de volgende thema's:

- 1 Nationale terrestrische biodiversiteit en ecosysteemdiensten;
- 2 Mondiale biodiversiteit;
- 3 Aquatische biodiversiteit en visserij;
- 4 Landbouw, natuur en Europa;
- 5 Milieudruk en beleidsopties;
- 6 Landschap en landelijk gebied;
- 7 Bestuur en samenleving;
- 8 Handelsketens en footprint biodiversiteit;
- 9 Kosten/baten natuur en landschap;
- 10 Infrastructuurmodellen en -data.

Het uiteindelijke doel van de kennisontwikkeling is de rijksoverheid te voorzien van de juiste informatie via de wettelijke producten en de ad-hocadviezen van het PBL. De WOT N&M zal in het werkprogramma 2010 een bijdrage leveren aan de volgende PBL-producten:

De wettelijke producten:

- Natuurbalans 2010 (EU-biodiversiteitsdoelstelling 2010, Benchmark 2010, Kwaliteitsborging EHS, mid-term review ILG);
- Milieubalans 2010;
- Natuurverkenning 2011 (realisatie en effect van EHS en Natura 2000 in 2040, ecosysteemdiensten);
- Monitor Doelbereiking Nota Ruimte 2010.

De doorlopende taken:

- Afronding thematisch assessment op het thema Klimaatverandering, natuur en ruimte in relatie tot de kwaliteitsborg EHS;
- Evaluatie duurzame gewasbescherming 2010;
- Emissieregistratie en het Compendium voor de Leefomgeving;
- National Focal Point EEA;
- Evaluatie Nota Ruimte 2010;
- Monitoring duurzame landbouw;
- Voorbereiding Evaluatie mestbeleid 2012;
- Implementatie en evaluatie Kaderrichtlijn Water 2010.

Daarnaast reserveert de unit WOT N&M van Wageningen UR een budget voor ad-hoc-advisering (de Quick Responsfunctie).

Het Planbureau voor de Leefomgeving is het nationale instituut voor strategische beleidsanalyses op het gebied van milieu, natuur en ruimte. Het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) draagt bij aan de kwaliteit van de politiek-bestuurlijke afweging door het verrichten van verkenningen, analyses en evaluaties waarbij een integrale benadering voorop staat. Het PBL is voor alles beleidsgericht. Het verricht zijn onderzoek gevraagd en ongevraagd, onafhankelijk en altijd wetenschappelijk gefundeerd.

Vestiging Den Haag
Postbus 30314
2500 GH Den Haag
T (070) 328 87 00
F (070) 328 87 99

Vestiging Bilthoven
Postbus 303
3720 AH Bilthoven
T (030) 274 2745
F (030) 274 44 79

E info@pbl.nl
www.pbl.nl